

TY ANEB O PŘÁTELSTVÍ (1997)*

Slova Jeana-Baptisty Massillona („Dieu seul est grand, mes frères“), pronesená rozhodným hlasem, zazněla ve velkém sále výstaviště v Rimini a bez jakéhokoli úvodu poznamenala začátek a udala tón duchovních cvičení toho roku. Otec Giussani s nimi předstoupil před tisíce účastníků ještě předtím, než se věnoval velkému tématu Jiného („Ty aneb o přátelství“). Po bouřlivých měsících přicházel oslabený, ve stavu pro něj nezvyklém, poznamenaném tíhou nemoci a plynutím času. „Přepadlo mne stáří“ svěřil se některým lidem¹, a jeho fyzická omezení ho denně konfrontovala s myšlenkou, že věci přicházejí, odcházejí a končí. Ale namísto ústupu, rezignace nebo trpného snášení reagoval „protiútokem“, překonal zdání a zasvětil sebe a svou inteligenci hledání pravdy, která již byla známa, ale kterou bylo třeba objevit v její vnitřní hloubce. Bylo to období přemýšlení, plné intuicí, úvah a kritických analýz, kterým se vždy snažil dát formu a úplnost v onom „rozvoji diskurzu“, jehož jedním z hlavních opěrných bodů byly právě meditace pro Fraternitu. Přímo za jakési „pravé osvětlení“ považoval právě dvě přednášky duchovních cvičení z onoho roku, které zřetelně ukazují sebeuvědomění člověka tváří v tvář Velké Přítomnosti, jak o tom svědčí následující stránky.

Prohloubení obsahu zkušenosti víry bylo úzce spojeno se studiem moderního a současného intelektuálního kontextu a z něj vycházející mentality, s níž je dnešní člověk konfrontován. „„Studovat“ dějiny lidstva“ s úmyslem demonstrovat konečnou pozitivitu existence, to bude výzva, kterou otec Giussani při svém posledním rozloučení v roce 2004 adresuje přátelům z Fraternity. Tohoto úkolu se ujal a podal o něm důkaz a svědectví na svých pronikavých stránkách o moderním racionalismu, o nihilismu a o pojetí lidského „já“ a lidské svobody.

Na každý svůj proslov a příspěvek se otec Giussani pečlivě připravoval: psal si poznámky, načrtával si jejich „osnovu“ a dokumentoval je citáty napsanými na kartotéčních lístcích nebo listech papíru. Pak mluvil a při tom „tvořil“ řeč téměř v přímém přenosu s podněty ke komunikaci, které zapojovaly posluchače. Od duchovních cvičení v roce 1997 se však situace změnila. Obava, že by jeho fyzická omezení, včetně dikce, mohla ztížit porozumění jeho řeči, ho vedla k použití nové (pro něj) formy komunikace, kterou mu umožnila technologie. Dvě hlavní přednášky byly proto nahrány o několik dní dříve před malou skupinkou lidí a poté byly promítány na velkoplošné obrazovky v sálech, kde se účastníci cvičení shromáždili. Forma nezměnila podstatu a „živý“ zážitek nebyl ovlivněn. Otec Giussani byl v těchto dnech v Rimini přítomen, sám sledoval přednášky z malé místnosti v zákulisí a v neděli ráno se účastnil shromáždění a odpovídal na otázky „spatra“.

Nový způsob komunikace se od té doby ukázal jako prozřetelný. V následujících měsících a letech umožnilo používání videozáznamů a živého spojení na dálku otci Giussanimu promlouvat na mnoha setkáních hnutí a přímo sledovat život hnutí, což mu vynahradilo nemožnost být fyzicky přítomen. Jeho „vpády“, jak je nazýval, se dotkly srdcí a byly milníky na cestě, po které se nadále vášnivě ubíral se svými přáteli, dokonce i s těmi, „které znám jen málo nebo vůbec, ale s nimiž se cítím hluboce spojen.“

* Duchovní cvičení Fraternity Comunione e Liberazione, 16.-18. května 1997, Rimini.

¹ A. Savorana, *Vita di don Giussani*, Bur, Milano 2008, str.

Úvod

„*Dieu seul est grand, mes frères*“: Jen Bůh je veliký, bratři moji. Tak slavný řečník Jean-Baptiste Massillon začal svou smuteční řeč za Krále Slunce v katedrále Notre-Dame.

Smrt francouzského krále Ludvíka XIV. je počátkem epochy, v níž si rozum nárokoval obsadit veškerý prostor Božího působení na člověka, a to v každém smyslu. V důsledku toho se církev, nejvyšší zdroj světla pro zkušenost lidstva, opevnila na pastorační úrovni, aby hájila morálku lidí, přičemž očividnost (pro věřícího) dogmatického obsahu považovala za samozřejmou. Nedostatek obrany a posilování víry Božího lidu vedl k omezení jejího vlivu na kulturu, přitom že právě skrze kulturní činnost se život národa prohlubuje a stává se historicky tvořivým, ať už pro křesťanskou tradici, která vybudovala západní civilizaci, nebo proti ní.

My nyní jako bychom byli vystaveni extrémním důsledkům racionalistické vzpoury proti živému Bohu zjevenému člověku. „Živý Bůh“: tak ho nazývá Ježíš, protože je to Bůh, který se zjevil člověku, Bůh, který existuje v dějinách.

Proto musíme prosit našeho nebeského Otce, aby prohloubil vědomí naší víry: „Kdo jsi, Pane, pro mě, pro nás, pro celý lidský svět?“ Je to krok, v němž doufáme v jeho pomoc při překonávání vyprahlosti srdce, která je tak podporována běžnou mentalitou.

Pokus o reflexi nabízím, v souladu s myšlenkami, jimiž se v současnosti zabývám, rozčleněný do dvou témat.

První z nich je definováno touto otázkou: Co je Bůh pro člověka? „Bůh je všechno ve všem“, říká svatý Pavel (1 Kor 15,28). Kdo z nás neustále prožívá hluboké vědomí, že „Bůh je všechno ve všem?“ Co to znamená?

A druhé téma: jak Ho takto poznáme? Ježíš řekl: „Nikdo nezná Otce, jen Syn“ (Lk 10,22). Pak chápu, proč svatý Pavel v Listu Kolosanům ve třetí kapitole v 11. verši znovu říká: „Kristus je všechno ve všech.“

„BŮH VŠECHNO VE VŠEM“

1. Nové východisko: ontologie

Tématem této první úvahy je motto svatého Pavla: „Bůh je všechno ve všem“². Milosz ve svém dramatu *Miguel Mañara* nechává hlavního hrdinu říci: „On jediný je“³.

„Nemáme zde trvalý domov“⁴ říká List Židům. Tato existence ve mně nebo v lidské společnosti, jak se jeví, plná nároků, ve vývoji života vytvářeného člověkem v jeho dramatickém soužití a ve formách jeho společenského bytí, není trvalá: je to existence přechodná, pomíjivá.

„Vidím tvá nebesa, dílo tvých prstů, měsíc a hvězdy, jež jsi tam upevnil: co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se o něj staráš?“⁵ říká Žalm 8. My jsme však tou závratnou úrovní přírody, v níž příroda zakouší sebeuvědomění; realita, jak se jeví ve své kosmičnosti, má jako paradoxní místo, které vše obsahuje ve své možnosti vědomí, neuchopitelný bod, v němž se vše odráží: lidské já.

Věta svatého Pavla odkazuje k podobné formulaci Sirachovcově: „Budu připomínat skutky Hospodinovy a budu vypravovat, co jsem viděl. Slovy Hospodinovými byla učiněna jeho díla. [...] Dal rád velikým skutkům své moudrosti, On, který je od věků na věky. Nebylo třeba nic přidat ani ubrat. [...] Jak jsou vzácná všechna jeho díla, i když z nich vidíme jen jiskřičku. [...]. Mnohé by se dalo ještě povědět, a přesto bychom nedošli ke konci. Souhrnně řečeno: ‚To vše je On‘.“⁶

Před tváří tohoto Pána po něm lidské já žízni. Lidské já žízni po tomto Bohu, tedy, jak říká Ježíš, „žízni po věčném životě“. Bez této žízně by vše bylo jen neprůhledné, nejasné nebo nestravitelné nic: čím více je člověk člověkem, čím více je jeho já vědomé, impulzivně milující, tím více cítí, že bez Nekonečna by vše bylo dusivé a nesnesitelné. Já žízni po věčnosti, já je vztah s Nekonečným, tedy se skutečností, která přesahuje všechny meze. On jediný je: Bůh, všechno ve všem.

„Bůh je všechno.“ Je všechno právě díky této žízni, která definuje lidský fenomén. Bůh je Bytí. Co to znamená, že Bůh je Bytí? To znamená, že je všechno ve všem. Všechno je. Je-li Bůh Bytí, protože je všechno ve všem, vše, co je, je stvořeno Bohem.

2. Dvojí pokušení: nihilismus a panteismus

Jestliže ale Bůh je všechno, co jsem já? Kdo jsi ty? Osoba, kterou miluji, co je to? Co je to vlast? Co jsou to peníze? Co jsou moře a hory, květiny a hvězdy, země a obloha?

Odpovědí není řešení etických problémů, ale objevení ontologie: ontologie reality. Ale realita ve své podstatě, realita, jak se jeví ve zkušenosti, tj. jak se jeví lidskému rozumu, jak existuje a z čeho se skládá? Realita, jak se jeví člověku, je stvořena Bohem, „z“ Boha. Bytí tvoří z ničeho, to znamená, že se podílí samo na sobě. Je to vnímání nahodilosti reality, tedy toho, že *realita se sama ze sebe netvoří*.

Ze závratného vnímání pomíjivého zdání věcí se odvíjí, jako poddajné a lživé popírání, pokušení myslet si, že věci jsou iluze a nicota. Je-li Bůh všechno, znamená to, že věci, které máš, lidé, s nimiž žiješ, jsou buďto nic (nihilismus), anebo jsou (a tedy i ty) nerozlišitelnou částí Bytí, Boha (panteismus). Takže, buďto nihilismus nebo panteismus. Tyto postoje jsou dnes konečnou odpovědí, které každý podléhá a která nás všechny zaplavuje, pokud nám chybí pevná a jasná opora.

Nihilismus je nevyhnutelným důsledkem především oné antropocentrické domýšlivosti, podle níž je člověk schopen spasit sám sebe. Tento postoj je natolik nepravdivý, že všichni, kdo jej

² 1 Kor 15,28.

³ Srov. O. V. Milosz, *Miguel Mañara, Mefiboseth, Saulo di Tarso. Teatro*, Jaca Book, Milano 2010, ss. 49,63.

⁴ Žd 13,14

⁵ Ž 8,4-5.

⁶ Sir 42,15.21-22; 43,27.

zastávají, se nakonec i otevřeně cítí rozpuštění v dualismu, jehož hořkost se snaží rozptýlit v představách převzatých z východního světa nebo v některých různě spiritualistických prostředích světa západního, které v podstatě vždy realizují panteistický ideál (jako například New Age ve Spojených státech).

Tento ideál nacházíme i u Thomase Manna, v jeho románu *Buddenbrookovi*, když popisuje posledního člověka schopného uchovat obrovské, kultivované bohatství Buddenbrookových – dramatický příběh, který u něho přechází v tragédii. Za den plný práce, vyčerpaný nutností udržet celé dědictví po otci a dědečkovi, si může dopřát jen deset minut, čtvrt hodiny odpočinku. Opuštěný v křesle se utěšuje (jak říká Thomas Mann) tím, že stále myslí na poslední okamžik, kdy jeho kapku znovu pohltí „velké moře bytí“, a tak zmizí jako kapka, jako individualita, ponoří se do uklidňující univerzální homogenity.⁷

Tyto dvě teorie a postoje (nihilismus a panteismus) dnes diktují veškeré chování; jsou jediným vysvětlením (i praktickým, ba zvláště praktickým), které poskytuje obecná společná mentalita, jež zaplavuje a zahlcuje hlavy a srdce všech, i nás křesťanů, dokonce i mnoha teologů. Jeden i druhý postoj, se všemi svými důsledky, mají společnou hru, společný záchytný bod: důvěru v moc a touhu po moci, ať už v jakémkoli pojetí a provedení.

Ať už je moc pojímána jakkoli a v jakékoli podobě, má tendenci být diktátorská; je prosazována jako jediný zdroj a forma řádu, byť pomíjivého, ale možného. Minimální řád, jakákoli potřeba řádu v dané sociální situaci nemůže mít jako jediný jistý zdroj nic jiného než moc. To je ostatně i pojetí Lutherovo, které vede k absolutistickému státu: jelikož všichni lidé jsou špatní, je lepší, když je jeden, který poroučí, nebo jen několik málo, kteří poroučí. Dalo by se říci, že Lenin, Hitler a Mussolini jsou z tohoto pohledu totožní; skrze kalvinistické puritánství jsou však totožní i s demokratickými státy, ať už americkými nebo jinými, a (až na formu) jsou totožní i s Jelcinovým Ruskem nebo snad, dalo by se říci, s dnešními italskými vládami. V této kultuře se stát může realizovat pouze jako kulturní totalita, pokud není v jádru napaden něčím křesťanštějším, než jsou ideje a praktiky, do nichž vkládá veškerou svou moudrost.

Jak se ale od nihilismu a panteismu přejde k tomu, že cílem je moc? Je-li člověk, nakonec redukovaný na nic, na lež, jen přetvářkou, cítí-li se jako přetvářka, jako zdánlivé bytí; rodí-li se jeho „já“ zcela jako součást velkého stávání se, jako pouhý výsledek jeho fyzických a biologických předchůdců, pak nemá žádnou původní konzistenci: jediné kritérium, které pak může mít, je to, že se přizpůsobuje mechanickému působení okolností, a čím větší moc v nich má, tím více se zvyšuje jeho důslednost, která je zdáním, zdá se, že se zvyšuje, a proto se zvyšuje iluze, ba lež.

3. Existence lidského já

Jak panteismus, tak nihilismus ničí to, co je v člověku nevyhnutelně největší; ničí člověka jako osobu, jejíž sebemenší myšlenka, jak říká Pascal, má větší cenu než celý vesmír, protože náleží nekonečně vyšší realitě: „Všechna těla, obloha, hvězdy, země a její království nemají nejmenší cenu ducha; neboť on zná to všechno i sám sebe; a těla neznají nic. Všechna těla dohromady a všichni duchové dohromady a všechny jejich výtvořiny nestojí ani za nejmenší pohyb lásky. Jedná se o nekonečně vyšší řád. Ze všech těl dohromady by nebylo možné vyprodukovat malou myšlenku: je to nemožné a jiného řádu. Ze všech těl a duchů by nebylo možné odvodit pohyb pravé lásky: je to nemožné a jiného, nadpřirozeného řádu.“⁸

„Já“ je ta úroveň reality, v níž realita vibruje jako potřeba vztahu s Nekonečnem. V tradičním slovníku se tomu říká „duše“ nebo „duch“, potřeba totalizujícího vztahu, který překonává nestálost všech možných vztahů jiných. Nihilismus a panteismus ničí toto „já“, které určuje důstojnost člověka, degradují je na úroveň živočišnosti a zákonitost každého gesta a každého činu redukují na

⁷ Srov. Th. Mann, *I Buddenbrook*, Einaudi. Torino 1992, ss. 596-599.

⁸ B. Pascal, „L'ordine della carità e il mistero dell'amore divino. 829 (793)“, in Id. *Pensieri*, a cura di Bausola, Bompiani, Milano 2000, s. 463.

instinktivnost: „Bezbožní jsou jako lev, který touží po své kořisti, jako mladý lev, který číhá v záloze.“⁹

I moc, jako důstojnější projev větší schopnosti, kterou má člověk nad všemi ostatními tvory, se realizuje jako vlastnictví, získané podle instinktu, který je rafinovanější než u lva a tygra, ale má stejnou dynamiku: pýcha, násilí, sex (anebo „Lichva, Chtíč a Moc“¹⁰, jak říká Eliot ve *Sborech* ve svém díle „*Skála*“).

Odpověď na položenou otázku („Je-li Bůh všechno, co jsem já?“), tedy problém bytí člověka, jak se řeší? Není to problém jen filozofický, je to především problém sebeuvědomění, tedy problém ega, člověka: jde o to, čím člověk je, a o každé lidské gesto, o každou zkušenost, v níž se skutečnost vynořuje k rozumu. Jestliže však člověk popře obsah zkušenosti a řekne, že buď není ničím, nebo že je nezřetelnou součástí celkového bytí, pak mimo něj není nic, je jediným pánem sebe sama. Pokud však nemá moc, pokud není pánem, je otrokem moci, ať už ji má kdokoli: syn tak může být otrokem svého otce a matky, žena muže, občan státu, kraje, okresu nebo obce, a čím člověk patří k menší, omezenější společnosti, tím více je závislý na těch, kteří v ní mají moc.

Vraťme se tedy k otázce: „Je-li On všechno, co jsem já?“ To znamená, že pokud je Bytí Bůh, co znamená, že „já jsem“? Co znamená, že „ty jsi“? Ze zjevné obtíže, kterou tato otázka zanechává jako svůj bezprostřední důsledek, se zdá, že odpovědí rozumu, který není řádně uvědomělý, je nihilismus a panteismus: nihilismus, panteismus a nakonec moc. Každý vztah se stává mocí, násilím, i ten nejněžnější možný vztah má v sobě tvrdé ostří. Snad kromě u dětí, u dospělých však u všech.

Abychom se pokusili o správnou odpověď, podívejme se, co v Bibli říká Bůh Mojžíšovi: „Řekneš jim: Toto je mé jméno. „Já jsem, jako ten, který je, já jsem“.“¹¹ „On jediný je.“ (Milosz v *Miguelu Maňarovi* to tedy vystihl správně), a to identifikuje Boha jako Tajemství. Vedle toho je tu však „já jsem“, a to zůstává pro rozum jediným pravým tajemstvím; bez tohoto tajemství rozum nerozumí, protože rozum je vědomím skutečnosti podle souhrnu jejích faktorů. Proto jsou nihilismus a panteismus redukcí, jsou negací rozumu, jsou redukčním zjednodušením, odporují rozumu a podléhají kvantitativnímu obrazu věci: kvantitativnímu obrazu bytí, který odvozujeme z každodenní zkušenosti, ze smrtelného života.

Jediné skutečné tajemství tedy je: Jak to, že jsem tu já? Z čeho sestávám já? Z čeho sestává věc přede mnou, z čeho kámen, moře? Tyto otázky identifikují ontologickou (nikoli etickou) rovinu problému Místo toho nihilistický či panteistický racionalismus etický vliv problému ještě posílil, když vše redukoval na prosazení člověka; a prosazování člověka je „zpučnost“ (*hybris*), je to násilí vůči sobě samému i vůči tajemství světa. Dokonce i církve, napadaná racionalismem, zdůrazňovala lidem i ve své teologii etiku s tím, že brala ontologii jako předpoklad, čímž téměř setřela její původní sílu.

Po tom všem je rozumné vzít v úvahu, že kvůli rozumu je třeba Tajemství takříkajíc „zmenšit“, jak jen to je možné. Kam až tedy může rozum dojít a kde už je Tajemství nedosažitelné? Kde je rozum nucen uznat existenci nejzazší skutečnosti, do které nemůže proniknout? Co lze v člověku nějakým způsobem (i když paradoxně) „odečíst“ ze závislosti na Bohu, který ho stvořil? Kde jeho bytí „uniká“ nevyhnutelnosti být účastníkem (nikoli „součástí“) Bytí? Kde může lidské já chápat sebe sama jako nezávislé na jsoucnu, z něhož pochází? Kde? Ve *svobodě*! Vše ostatní je rozumem „postižitelné“, pochopitelné. To, že vlasy se netvoří samy, že květina se netvoří sama, že já se netvořím sám, je rozumu zřejmé. Ale jak se chová Tajemství, které vytváří květinu? Jak vytváří mne?

Ještě radikálnější je otázka, jak může Tajemství stvořit něco, co se s Ním samým neztotožňuje? To je ta pravá záhada!

Vše je tedy pochopitelné, až na jedinou věc, která stále zůstává mimo, která se rozumu jeví, jako by byla mimo Boha: svoboda. Nic nelze přidat ani ubrat Bytí jako takovému: svoboda však jako by něco ubírala tajemství Bytí, Bohu.

Ale co to je svoboda? Vycházejme ze zkušeností, jak jsme zvyklí. Svoboda je uspokojení touhy.

⁹ Srov. Ž 17,12.

¹⁰ T.S. Eliot, „Coro VII“, i Id., Cori da „La Rocca“, BUR, Milano 2010, s. 101

¹¹ Srov. Ex 3,14.

Fenoménem, který mě nutí říkat: „Jsem svobodný“ je spokojenost. Fenoménem, který definuje svobodu, je tedy naprosté uspokojení mého já, odpověď na mou žízeň. Svoboda je potřeba naprostého uspokojení. Proto je přizpůsobením se Bytí, tedy přilnutím k Bytí. Je-li Bytí, Bůh, vším, pak svoboda znamená uznat, že Bůh je vším. Tajemství chtělo být uznáno naší svobodou, chtělo vytvořit své vlastní uznání.

Ale v Bohu samotném je uznání dáno Synem, tím, co nám bylo „nadiktováno“ jako Slovo. Pro Ježíše Krista je Bůh Otcem a pro Otce je Ježíš Kristus Synem, tedy účastníkem Slova, jak říká teologie Nejsvětější Trojice. V jeho osobě, v jeho chování vůči Otci, se zjevuje tajemství Trojice. Přijímání lásky vytváří vzájemnost, generuje recipocitu. To je v Tajemství podstata. Podstata bytí se v Ježíši Nazaretském zjevila jako láska v přátelství, tedy jako uznaná láska. Zrcadlem Otce je tedy Syn, nekonečné Slovo, a v nekonečné tajemné dokonalosti tohoto poznání, v němž pro nás vibruje nekonečná tajemná krása původu bytí, Otce (*Splendor Patris*), vyvěrá tajemná tvůrčí síla Ducha svatého.

Já, lidské já, stvořené k obrazu a podobě Boží, je prvotním odrazem tajemství jediného a trojjediného Bytí právě v dynamice svobody, jejímž zákonem je tedy láska, a dynamikou, v níž se tato láska odehrává, může být pouze přátelství.

Zůstává však bod, který je pro mé uvažování záhadou: jak to, že Bůh chtěl bytost, na níž má účast, a jak to, že tato bytost neomezuje, neodrží ve svých hranicích Bytí, o nic Bytí neokrádá?

Toto je ústřední bod Tajemství: že bytost o nic Bytí neokrádá.

4. Prošba o bytí

Svoboda, vzhledem k tomu, že je podstatou bytosti, na níž má Bůh účast, se projevuje (použijme hned velké slovo) jako *modlitba*.

Je-li svoboda uznáním Bytí jako Tajemství, je vztah bytosti k Bohu pouze modlitbou. Vše ostatní koná Bůh.

Právě v modlitbě tajemství stále přetrvává, odolává jako konečné vysvětlení; je v modlitbě a v prosbě, protože modlitba je prosba, „prošba o bytí“. Bůh chce, aby tu byl někdo, kdo prosí o bytí, kdo tak upřímně říká, že On je vším, a proto že prosí o to, co On mu už dal: o účast na Bytí.

Je-li stvořená bytost bytostí, na níž má Bůh účast, svoboda klade modlitbu jako jediný projev této bytosti: vše, co bytost činí, je samo o sobě modlitbou, tedy prosbou. I v tom, co chápe a cítí, rozumné já zbožňuje Tajemství, nachází se před Tajemstvím. Ne „před“, ale „uvnitř“ Tajemství. Pokud je svoboda modlitbou a prosbou, je také uvnitř Tajemství.

O co tedy prosit? Prosit o bytí, prosit Bytí, Tajemství. Povaha bytosti je vyjádřena modlitbou, která je existenciálně prosbou, prosbou o bytí. O co ale může prosit? Aby se bytí stalo totálním samo o sobě, ve všem, co dělá. V existenci, tj. v množství bytí, které je mu sdělováno, z něhož je tvořeno, ve všem, co koná (protože bytí lidského já se uskutečňuje v činnosti: „Ať jíte nebo pijete, ať spíte nebo bdíte, ať žijete nebo umíráte“)¹², poznává bytost, na níž Bůh má účast, že Bůh je všechno, že vše je stvořeno Bohem. *Omnis creatura Dei bona*: vše co Bůh stvořil, je dobré.¹³ Všechno je Bůh. Bůh je všechno.

Z pozitivního hlediska „Bůh je všechno“ a svoboda znamená uznat, že Bůh je všechno; z pasivního hlediska, takřikajíc z ničeho, „všechno je Bůh“. To je křesťanská morálka. Křesťanská morálka se shoduje s tímto uznáním, že skutečně spočívá na bodě, kde se Tajemství stává ještě více tajemstvím, nedosažitelným dokonce ani lidskou představivostí, lidskou fantazií.

¹² Srov. 1 Kor 10,31; 1Te 5,10.

¹³ 1 Tm 4,4.

5. Volba cizího

Opakem pravdivého, správného a dobrého je hřích.

V každém jednání a v každém vztahu, ať už je hřích jakýkoli a na jakékoli úrovni, je neuznáním skutečnosti, že Bůh je všechno, jako cíl i jako metoda. Hřích ve vztahu znamená neprožívat vše jako potvrzení Boha. Hříchem je neuznávat Boha jako původ všeho, od něhož se odvíjí účel i způsob veškerého jednání. „On jediný je“. Takže naše není nic.

Pokud se toto stane námitkou, je to kvůli jedu vnesenému „otcem lži“: a tato námitka je modlářstvím sebe sama.

V Bibli je totiž modlářství synonymem hřichu. „Otec lži“ (jak Ježíš nazývá ďábla) působí tak, aby šířil racionální možnost modlářství.

Můžeme pouze říci: hřích je každé jednání, u něhož se stává námitkou, abychom mohli říci „Bůh je všechno“, je to každý aspekt jednání, který může být v nesouladu s tvrzením „Bůh je všechno“.

A tak se člověk buď snaží uniknout, skrýt se před přítomností Bytí (jako ti první dva na počátku, Adam a Eva), nebo nakonec propadne zoufalství: „Tu řeknou horám: ‚Přikryjte nás‘ a pahorkům: ‚Padněte na nás‘“¹⁴, v posledním dni.

Místo důvěrné blízkosti Boha, který se prochází s Adamem a Evou ve večerním vánku, máme možnost *volby cizího*. Adam a Eva namísto toho, aby kráčeli s Ním, následovali cizince, něco, co bylo cizí jejich vlastní zkušenosti, cizince, otce lži, satana, jehož jedinou definicí je „být proti“. Jeho svoboda je existenciálně pojímána jako „být proti“: ne jako důkaz, že Bůh není všechno, ale jako odpor proti očividné skutečnosti, že Bůh je všechno. To je jeho podstata, stejně jako podstata každého hřichu. Proti očividné skutečnosti, proti tomu, co ukazuje zkušenost, satan, stejně jako pokušení, ukazuje Bytí jako zdroj lži a zla, jako iluzorní vidění. Takto otec lži demonstruje svou lež. Proto se v lidské zkušenosti objevuje jako něco, co je proti pravdě a dobru člověka: jako *cizinec*, proto Adam a Eva nevěděli, že je to ďábel, v podobě hada byl cizincem, cizím jejich zkušenosti.

Svou vzpourou se člověk přimyká ke skutečnosti, která je jeho bytosti cizí, přimyká se ke „světu“, jak říká Ježíš, tedy k totalitě moci, která má normální podobu (podobně jako had Adama a Evy má podobu zvířete), ale uvnitř není tím, za co se vydává, není tím, čím se ukazuje, uvnitř "není". I satan je bytost, na níž má účast Bůh, a proto je od Boha; právě nepřijetí, neuznání této skutečnosti činí jeho, a tedy i hříšného člověka, nešťastným.

To na jedné straně vysvětluje, proč jsou šťastní ti, kdo žijí ve smyslu morálky chápané jako uznání, že Bůh je všechno; dokonce nacházejí radost a v každém případě pokoj i v těch nejsmutnějších situacích. Na druhé straně ti, kdo následují otce lži, kdo se podřizují ďáblu, kdo neuznávají, že Bůh je všechno, i když jsou z něho stvořeni, ti, kdo se podřizují cizímu, jsou obětmi, otroky a obětmi principu, který je nenávidí, který je nemiluje, a tím je svět: stávají se otroky světa, a čím větší kariéru dělají, tím více se toto otroctví stává zjevným. „Podívejte se, kolik pánů mají ti, kdo nechtějí mít jediného Pána,“¹⁵ říká svatý Ambrož.

¹⁴ Oz 10,8.

¹⁵ „*Quam multos dominos habet qui unum refugerit*“ (sant' Ambrogio, „Epistulae extra collectionem traditae, 14,96“ in *Tutte le opere di sant' Ambrogio – Discorsi e Lettere II/III. Lettere (70-77)*, Biblioteca Ambrosiana – Città Nuova Editrice, Milano – Roma 1998, ss.312-313).

„KRISTUS VŠECHNO VE VŠECH“

1. Povaha a určení člověka

„Kristus je všechno ve všech.“¹⁶ Tato Pavlova věta si zaslouží, aby ji svatý Maxim Vyznavač citoval ve své Mystagogii. „Kristus“, říká, „je [...] všechno ve všech, ten, který vše uzavírá v sobě podle jedinečné, nekonečné a nejmoudřejší moci své dobroty – jako střed, v němž se sbíhají [všechny] linie – aby stvoření jediného Boha si nezůstávala cizí a navzájem nepřátelská, ale měla společné místo, kde mohou projevit své přátelství a svůj pokoj.“¹⁷ Je to syntéza kořenů všeho, co si myslíme a cítíme, v našem přesvědčení víry.

Především věta svatého Pavla. Jestliže „Bůh je všechno ve všem“, co znamená „Kristus je všechno ve všech?“ Teologie se často snaží tyto dva výroky ztotožnit tím, že v prvním z nich nahradí slovo „všechno“ slovem „všichni“. V Prvním listu Korintským (15,28) se však píše: „A až mu bude podřízeno všechno, pak se i Syn podřídí tomu, kdo mu všechno podřídil, aby Bůh byl všechno ve všem (*hína ê(i) ho theós pánta en pásin*).“¹⁸ Řecké *en pásin* je jak mužského, tak středního rodu. V tomto případě však vzhledem ke kontextu formulace svatého Pavla lze tento výraz přeložit pouze jako neutrum: „Všechno mu bude podřízeno [...] všechno mu podřídil, aby Bůh byl všechno (*pánta*) ve všem (*en pásin*)“. „Bůh všechno ve všem“ je nejen možnou, ale i nutnou verzí vzhledem ke konečnému a nejuplnějšímu kontextu formulace.

V Listě Kolosanům (3,11) se objevuje jiná formulace: „Už není Řek nebo Žid, obřezaný nebo neobřezaný, barbar nebo Skyth, otrok nebo svobodný, ale Kristus, který je všechno ve všech.“ (*allá tá pánta kái en pásin Christós*). Zde je *en pásin* mužský rod množného čísla; kontext to zdůrazňuje a motivuje, a proto je správný překlad "všechno ve všech".

Tento rozdíl má zásadní význam.

Především „Kristus všechno ve všech“ je ve své ontologické hodnotě spojnicí mezi tajemstvím Kristovy osoby a povahou a určením osoby každého člověka: to je skutečná, ontologická hodnota „Krista všeho ve všech“. Proto Ježíš ve své poslední řeči před smrtí ve večeradle na adresu Otce říká: „Dal jsi mi moc nad každým člověkem [doslova: ‚každým tělem‘], abych dal věčný život všem, které jsi mi dal.“¹⁹ "

Za druhé však „Kristus všechno ve všech“ znamená, že Kristus je nejen z ontologického hlediska, ale také pro sebeuvědomění člověka prvotním zdrojem, konečným a adekvátním příkladem, jak má člověk pojímat a žít svůj vztah k Bohu (Stvořiteli) a k druhému člověku (stvoření), svůj vztah ke kosmu, ke společnosti a k dějinám.

2. Následování Krista

Proč je vztah s Bohem vztahem s Ježíšem? Protože Ježíš je odhalením, zjevením Boha jako tajemství, Trojice jako tajemství. Proto je „morálka“ pro člověka napodobováním chování Ježíše Krista, člověka Ježíše, Ježíše Boho-člověka, člověka, v němž je Bůh.

Pro všechny je Učitelem (*Magister adest*: „Učitel je zde“.²⁰ „Neříkejte si učitelé: jen jeden je váš Učitel.“²¹), Učitel, kterého je třeba objevit, naslouchat mu a následovat ho: „Blahoslavení ti, kdo slyší Boží slovo a uvádějí ho do života.“²² Následování Krista je poznávání pravdy, praktikování pravdy pro všechny lidi.

¹⁶ Kol 3,11.

¹⁷ San Massimo il Confessore, *Mistagogia*, I.

¹⁸ 1 Kor 15,28.

¹⁹ Srov. Jan 17,2

²⁰ Jan 11,28.

²¹ Srov. Mt 23,8.10.

²² Srov. Lk 11,28.

Ježíš Kristus pokračuje v dějinách, ve všech dobách, v tajemství církve, svého Těla, tvořeného všemi těmi, které mu Otec dal do rukou, jak sám říká, a které mocí svého Ducha ve křtu ztotožnil se sebou jako údy svého Těla. Kristovo magisterium je magisteriem církve, a shoduje se s ním proto, protože je církev je autenticky čte a naslouchá mu.

Zde bych rád uvedl jeden postřeh. To, co jsme dříve řekli o moci, platí jako závratný aspekt i pro autoritu, jak by mohla být prožívána v církvi. Pokud není otcovská, a tedy mateřská, může se stát zdrojem vrcholného nedorozumění, lstivým a ničivým nástrojem v rukou lži, satana, otce lži.²³ Ačkoli je vždy šokující, že autority církve má být člověk nakonec paradoxně poslušný.

Z institucionálního hlediska je jím, neboť to, co říká, je nástrojem a nositelem Tradice, a tedy je formálně pravověrný ve víře a v praxi věrný autoritě papeže. Z institucionálního hlediska je tedy autorita náhodnou formou, kterou přítomnost Zmrtvýchvstalého Ježíše používá jako pracovní výraz svého přátelství s člověkem, se mnou, s tebou, s každým z nás. To je nejvýraznější aspekt tajemství Církve, který se nejvíce dotýká lidské sebelásky, samotného lidského rozumu.

Smysl následování Krista je všem lidem, ale především lidem pokřtěným, věřícím, autenticky ukazován církvi. Církev je tedy zdrojem, s nímž se porovnává veškerá morálka, definice životní morálky jako vědomí povinnosti a tíhnutí k jejímu uskutečňování ve světle vědomí Krista, jediného učitele lidstva (*Unus est enim Magister vester*²⁴). Ve křtu, základním gestu, jímž se člověk v životě církve stává imanentním Kristovu tajemství, se rodí „nové stvoření“.²⁵ To je nová ontologie, nové bytí, nová, nepředstavitelná účast na Bytí, na Bytí jako Tajemství. Odtud pochází nová morálka.

Jak je ale možné následovat Krista, člověka Ježíše z Nazareta, v nekonečné odlišnosti tajemné identity každého člověka, který v něj věří? Jaká tajemná identita žije v každém člověku, který v Něho věří!

Ježíš je člověk, kterému Duch Boží dal narodit se (jako každý člověk) ze ženy, žít a zemřít jako syn matky; jeho já, jeho osobnost byla totožná se samotnou podstatou Tajemství, takže to, co mohlo a může být o Tajemství poznáno, bylo jím bezprostředně zjeveno.

Tak jsme poznali, že člověk Ježíš je imanentní Božímu Slovu, Synu Otce. Následování Krista je tedy možné, pokud člověk uzná sám sebe za „adoptivního syna“ Boha Otce, který má tajemnou účast na Boží přirozenosti, za vyvoleného Ježíšem, Bohočlověkem, aby se stal jeho součástí v tajemství křtu, aby se stal údem jeho Těla.

Pro to všechno církev používá výraz „adoptivní syn“, je podněcována Ježíšovým Duchem, aby naše synovství nazývala adoptivním. „Když se naplnil stanovený čas, poslal Bůh svého Syna, narozeného z ženy, podrobenému zákonu [...], abychom byli přijati za syny. Protože jste synové, poslal Bůh do vašich srdcí Ducha svého Syna, Ducha volajícího ‚Abba, Otče‘. A tak už nejsi otrok, nýbrž syn, a když syn, tedy z moci Boží i dědic.“²⁶ Proto Apokalypsa ve svém závěru říká: „Kdo zvítězí [kdo následuje Krista až ke kříži, ke kříži, který ho přivede ke vzkříšení a k vládě nad celým světem], dostane toto vše; já mu budu Bohem a on mi bude synem.“²⁷ Zde mluví o člověku, o člověku povoláném a věrném svému povolání.²⁸

Jestliže morálka člověka spočívá v následování Krista, položme si nyní otázku: Jak se Kristus chová k Bohu a jak k člověku jako k bližnímu, tedy k druhému člověku stvořenému Otcem, ke společnosti, a tedy k dějinám, k veškerým dějinám lidstva?

3. „Bůh je otec“

Především Ježíšovo chování, chování Boho-člověka vůči Bohu, je poznamenáno poznáním, že Bůh, tajemství, je *otcovství*. V Ježíšově vědomí žije celistvost Otcovy vsudypřítomnosti, „Bůh, který je

²³ Srov. Jan 8,44.

²⁴ Mt 23,8.

²⁵ Gal 6,15; srov. 2 Kor 5,17; Ef 4,23; Kol 3,9-10; Jk 1,18; 1Pt 1,23.

²⁶ Gal 4,4-7; srov. Řm 8,14-17.19-23; Gal 3,26.

²⁷ Zj 21,7.

²⁸ Srov. Ef 1,5; Žd 2,10; 12,5-8.

všechno ve všem.“ „Amen, amen, pravím vám, Syn nemůže sám od sebe činit nic než to, co vidí činit Otce. Co činí Otec, stejně činí i jeho Syn. Vždyť Otec miluje Syna a ukazuje mu všechno, co činí, ukáže mu ještě větší skutky, takže užasnete.“²⁹

Ježíš uvádí člověka do poznání tohoto otcovství, do vrcholného společenství s Tajemstvím, které Ho tvoří a které tvoří všechno. „Když se modlíte,“ říká Ježíš, „neplýtvajte slovy jako pohané, kteří si myslí, že jsou vyslyšeni slovy. Nebud'te tedy jako oni, neboť váš Otec ví, co potřebujete, ještě dříve, než ho o to požádáte. Modlete se tedy takto: ‚Otče náš, jenž jsi na nebesích‘ [tj. v nehlubší podstatě utváření věcí]“.³⁰

„Já jsem,“ řekne Ježíš o sobě, „cesta, pravda a život. Nikdo nepřichází k Otci jinak než skrze mne. Kdybyste znali mne, znali byste i mého Otce. Nyní ho již znáte, neboť jste ho viděli.“ Filip mu řekl: „Pane, ukaž nám Otce, a víc nepotřebujeme.“ Ježíš mu odpověděl: „Tak dlouho jsem s vámi, Flípe, a ty mě neznáš? Kdo vidí mne, vidí Otce.“³¹

Jediný Pán, Tajemství, které tvoří všechny věci a veškerý čas, v němž věci existují a trvají, se nám stává důvěrně známým skrze Ježíše (člověka, kterého si vyvolil a učinil součástí, to znamená bezprostředním účastníkem své božské přirozenosti, přirozenosti samotného Tajemství). V tomto člověku vidíme definováno to, co by bylo lidsky řečeno tróufalé definovat (mohlo by jít o výraz vyvrcholení touhy, o prvotní touhu vlastního vědomí, ale jak nejistou, jak vzácnou a nejistou, plnou omylů, bludných motivů a cest lidského myšlení!) Bůh je Otec, Tajemství je otcovské. Co může být důvěrnějšího než radikální pozitivita, dobro, jehož zdrojem je v lidské zkušenosti otec?

4. Ježíšovo chování vůči otci

Jaké je tedy Ježíšovo chování vůči Otci? Jestliže nám především zjevuje, že Bůh je Otec, že Tajemství je Otec, jaké je jeho chování vůči němu?

U tohoto Otce, u tohoto Tajemství jakožto Otce, Ježíš zdůrazňuje stvořitelenskou moc: jeho chování je chováním vůči Otci, který je *Stvořitelem*. On je Stvořitelem lidské existence, která je cestou k dokonalosti, On je Vykupitelem lidského života, který je poznamenán slabostí, křehkostí, nedůsledností a závratí, toho všeho, i svého stvoření, které je v tomto stavu, je Vykupitelem, On vykupuje.

Ježíš se obrací k Otci jako ke Stvořiteli.

On je první člověk, který si správně a dokonale uvědomuje, že celý jeho lidský obsah je přítomností Otce. Při rozjímání nad některými kapitolami Janova evangelia (např. nad pátou, šestou, sedmou a osmou) najdeme v Kristových slovech dominantní myšlenku: On dělá to, co chce Otec. Vidí Otce, nedělá nic jiného, než co vidí dělat Otce. Když pozoroval padajícího vrabce, když se díval na polní lilie, na úrodu, na vlasy člověka, co mu dávalo jistotu, že ze všeho čerpá smysl světa, smysl svého života? To, co umožnilo, aby tato jistota vzkvétala, byl jeho vztah s Otcem, Otcova společnost.³²

a) Následovat Ježíše pro nás tedy znamená především žít religiozitu každého gesta. Tato první linie, tento první článek morálky je pro nás jasný: žít religiozitu v každém gestu. Svatý Pavel to říká několikrát: „Ať bdíme nebo spíme, ať žijeme nebo umíráme, žijme spolu s Ním“;³³ „Ať tedy jíte, či pijete, či cokoli jiného děláte, všechno činite k slávě Boží“;³⁴ neboli ke slávě Kristově, protože Bůh se nám sděluje v Ježíšově slově, v Ježíšově osobě.

Pro Krista je dynamickým zákonem existence poslušnost (žít všechno pro důvody Jiného); ta pro nás nachází své nejvyšší vyjádření v oběti. Oběť je uznáním, že Kristus je stejně jako Bůh *substancí*

²⁹ Jan 5,19-20; srov. Lk 2,49.

³⁰ Mt 6,7n.

³¹ Jan 14,6-9.

³² Srov. L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, Bur, Milano 2007, ss. 59 a 79.

³³ 1 Te 5,10.

³⁴ 1 Kor 10,31.

veškerého života, to znamená, že je konzistencí a smyslem, tedy hodnotou vztahu mezi člověkem a jakoukoli životní realitou. Hodnotou vztahu mezi člověkem a jakoukoli životní realitou je Kristus, ať už je tento vztah jakýkoli. Významem je Kristus: tedy poslušnost, oběť je žít pro důvody, které jsou vyjádřeny slovem Kristus, jako Kristus žije z důvodů Otce. Z toho plyne religiozita každého gesta, každého jednání, každého vztahu.

b) Za druhé, Ježíšovo chování směřuje k Bohu Otci jako k *nejvyšší dokonalosti*, a to charakterizuje život jako neustálé směřování k Němu: "Buďte dokonalí, jako je dokonalý váš Otec".³⁵ Cesta k dokonalosti je smyslem lidské existence. Smyslem existence je, aby stvoření prožívalo život v co možná největším vzepětí k dokonalosti Tajemství.

Morálka tak není neprožívána jako definice míry nebo zákonů, ale jako směřování k napodobování Krista a jeho důsledků: „Dokud nepomine nebe a země, nepomine ani jediné písmenko ani jediná čárka ze Zákona.“³⁶ „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky: nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit,“³⁷ tedy směřování umožnit. „Každý, kdo má tuto naději, usiluje být čistý, jako On je čistý“³⁸: je to morálka jako neustálé směřování k napodobování Krista v jeho poslušnosti Otci.

V jakém smyslu „jsem nepřišel zrušit, ale naplnit“, tedy umožnit? Směřování je jako konečný a trvalý projev svobody vůči „Bohu, který je všechno ve všem“. Aby se toto směřování v člověku stalo konzistentní, je to milost. Vlákno morálky je tedy upřímnou žádostí o tuto milost. Upřímná prosba je základní formou modlitby: je to žebrání. Tak jako u celníka. „Dva muži vstoupili do chrámu, aby se modlili, jeden byl farizeus a druhý celník. Farizeus se postavil a takto se pro sebe modlil: ‚Bože, děkuji ti, že nejsem jako ostatní lidé, vyděrači, nepoctivci, cizoložníci, nebo i jako tento celník. Postím se dvakrát za týden a dávám desátky ze všeho, co získám.‘ Avšak celník stál docela vzadu a neodvážil se ani oči k nebo pozdvihnout, bil se v prsou a říkal: ‚Bože, slituj se nade mnou hříšným!‘ Pravím vám, že ten celník se vrátil ospravedlněný do svého domu, a ne farizeus. Neboť každý, kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se poníží, bude povýšen.“³⁹

Kdo říká „já to zvládnou“, „já mám moc“, „já mám sílu“, ten zjistí, že to nemůže mít ze sebe, ale jen od někoho Jiného, kterého o to všechno poprosí.

V morálce zkrátka nad úspěchem záměru převládá prosba, žebrání: kdyby tu nebyla prosba, nešlo by o záměr, ale o domýšlivost. Jak velkou pravdu nám toto podobenství evangelia nabízí!

c) Nakonec vidíme Ježíšovo chování vůči Bohu Otci jako Vykupiteli, a tedy jako *milosrdenství*.

„Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.“⁴⁰ Význam tohoto Syna, tohoto Slova, které se stalo tělem, ztotožněného s mužem narozeným ze ženy, tedy spočívá v tom, že plně zjevuje lásku Tajemství, lásku, kterou Tajemství chová ke svému stvoření: plně zjevuje lásku Boha Otce.

Kristus, tento muž narozený v Betlémě, žijící v Nazaretu, v tom přesném a prchavém okamžiku dějin, je naším Určením, který se stal přítomností a společností, je tajemstvím Boží přítomnosti a společností, která je trvalá po celou dobu jeho stvoření. „Budu s vámi každý den až do skonání světa“;⁴¹ to je nejvyšší potvrzení Stvořitele jako lásky.

V Ježíši se Boží vztah ke svému stvoření odhaluje jako láska, a tedy jako milosrdenství.

Co slovo milosrdenství přidává ke slovu láska neboli odpuštění, je těžké pochopit, protože ke slovu láska nelze nic přidat; ale k našemu vnímání významu tohoto slova přidává slovo milosrdenství faktor Tajemství, takže všechny naše míry a představy selhávají. Milosrdenství je postoj Tajemství, ukazuje na postoj Tajemství ke každé lidské slabosti, omylu a opomíjení: Bůh

³⁵ Mt 5,48; srov. Lk 6,36.

³⁶ Mt 5,18.

³⁷ Mt 5,17.

³⁸ 1 Jan 3,3.

³⁹ Lk 18,10-14.

⁴⁰ Jan 3,16.

⁴¹ Mt 28,20.

navzdory jakémukoli lidskému provinění člověka miluje.

Přijetí této milosti, uznání této milosti je nejvyšší morálkou, vrcholem morálky; toto přijetí je hloubkou opravdovosti poznání, kterého člověk, svoboda člověka, dosahuje ohledně Tajemství, Tajemství jako zdroje všeho, "Boha všeho ve všem".

Boha Otce nelze prosit jako žebrák jinak než se odevzdat Jeho milosrdenství.

5. Morálka z přátelství

Z hlediska syntézy je Ježíšovo jednání s Bohem Otcem uznáním a přijetím Tajemství jako Milosrdenství. *Vztah mezi Ježíšem a Otcem tedy představuje vrcholné naplnění přátelství.*

Ježíš jako člověk uznává a přijímá, že On je Otcovým milosrdenstvím. Proto přijímá smrt: "Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí."⁴²

Jako je pro člověka Ježíše poslušnost Otcí zdrojem a vrcholem ctnosti, tak se u člověka rodí morálka jako převládající, neodolatelná sympatie vůči přítomné osobě: Ježíši. Nade vším – přitažlivostí, bolestí i zločinem – převládá náklonnost k Ježíši. Morálka člověka se tak rodí jako přátelství s Bohem jako tajemstvím, a tedy s Ježíšem, skrze něhož a v němž se tajemství zjevuje, odhaluje a sděluje.

Pravé přátelství je každý vztah, v němž je potřeba druhého sdílena ve svém konečném významu, tedy v tom určení, k němuž se probouzí každá potřeba a které představuje ukojení lidské žízně a hladu. Pro člověka je přijetí lásky, která se projevuje v Boží vůli, v Tajemství, které tím, že se v Ježíši stalo člověkem, přijímá smrt, svou smrt za všechny své děti, zdrojem morálky, která se ve své podstatě rodí jako přátelství s Bohem. Tak jako se pro Ježíše rodí morálka z přijetí toho, že je pravým subjektem Otcova milosrdenství – přijímá toto Tajemství, které se mu sděluje, přijímá je tím, že umírá za lidi – tak se pro člověka, pro každého člověka rodí morálka jako přátelství s ním, s Bohem v Ježíši.

Morálka se rodí jako přátelství s Bohem jako Tajemstvím, a tedy s Ježíšem. Vztah člověka k Bohu jako k Tajemství, a tedy k Ježíši, začíná a naplňuje se v celé své velikosti, prostotě, pravdě a bezpečí v odpovědi „ano“ svatého Petra na Ježíšovu otázku: „Šimone, miluješ mě?“.

Pro Petrovo ano je morálka překvapením Přítomnosti, ke které člověk přilne takovým způsobem, že má tendenci pojímat svůj život v jeho detailech i jako celek tak, aby se líbil tváři této Přítomnosti. Proto je pro křesťana morálka *láskyplným přilnutím*.

6. Světlo, síla a pomoc člověku

Podívejme se nyní podrobněji na Ježíšovo chování vůči druhému, tedy vůči člověku jako bližnímu.

Stručně řečeno, je to sdílení života člověka tím, že působí jako zdroj světla, tj. jasnosti a pravdy, síly a pomoci.

a) Jako zdroj *světla*: „Bylo tu pravé světlo, které osvěcuje každého člověka, to přicházelo do světa.“⁴³ Nebo, jak říká Ježíš v modlitbě při Poslední večeři: „Zjevil jsem tvé jméno lidem, které jsi mi ze světa dal. Byli tvoji a mně jsi je dal a tvé slovo zachovali. Nyní poznali, že všechno, co jsi mi dal, je od tebe, neboť slova, která jsi mi světil, jsem dal jim.“⁴⁴

Proto pro nás, pro člověka, kterého On si vybral, jsou hodnotami, jejichž pomocí můžeme hodnotit, ty, které jsou pozorné ke slově Slova jako přítomnosti Ježíše: jako Přítomnosti současné. Tou je však společenství církve, k němuž člověk patří; ono je tváří této přítomnosti nebo tím, v čem se tvář této přítomnosti stává vnímatelnou, stává se *znamením*, ale znamením, které v sobě obsahuje to, čeho je znamením. Společenství církve je místem, kde se událost Kristovy

⁴² Lk 23,33.

⁴³ Jan 1,9.

⁴⁴ Jan 17,6-8.

přítomnosti obnovuje, je nová, znovuzrozená.

Metoda, kterou se Tajemství odevzdává, aby se zjevilo svému stvoření, je metoda svátostná: znamení, které obsahuje Tajemství, jehož je znaméním. Společenství církve je aspektem tohoto znamení, je viditelným aspektem této tváře; je oděvem této přítomnosti, jako byl Ježíšův oděv pro malé děti, které stály v jeho blízkosti. Ti malí, čtyřletí až pětiletí *caparti*, kteří Ho obklopovali a objímali Jeho nohy, vkládali své malé obličejky do Jeho šatů a neviděli Jeho tvář, neuchovali si Jeho tvář, možná ji ani nespátřili. Byli však u Něho. Tak jim v očích zůstal více než jeho tvář ten oděv, ta nesešíváná tunika, do níž byl Ježíš oděn. Podobně se Ježíš činí vnímatelným pro nás, činí se vnímatelným v církevním společenství, jako by to byl oděv, skrze který se naše malost vstupuje do vztahu s jeho reálnou přítomností.

Naslouchání hlasu autority, tedy papeže a oficiálních církevních dokumentů, je jako protilátka proti opíjení se slogany masmédií.

„A nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je Boží vůle, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.“⁴⁵ Byl to velký teolog pronásledovaný v tehdejší Československu, Josef Zvěřina,⁴⁶ kdo nám před několika desítkami let ve svém *Dopise západním křesťanům*⁴⁷ citoval tuto pasáž z listu svatého Pavla Římanům.

Hodnocením, které provází lidské dny a činy, je poznání pravdy skrze církve, pokud je přítomností Pravdy. Ne církve „teologů“, ale církve svátostí, církve slova papeže a biskupů, pokud jsou s ním spojeni, církve těch, kteří v pokoře a utrpení velkého očekávání (které překonává utrpení v radostné naději) uznávají slovo papeže a biskupů, jež tuto realitu pravé církve řídí.

Možná, že v některých okamžicích Ježíšova života si nějaká zbožná žena nebo lidsky vnímavý, citlivý učedník řeknou: „Chudák Ježíši!“ Analogicky můžeme se stejnou lítostí, ze stejného důvodu a ze stejných příčin říci: „Ubohá církev!“ Ne jako negativní soud, ale jako konstatování, melancholické, avšak plné jistoty Vzkříšení v životě dnešní církve.

b) Ježíš jako zdroj *síly*: „Beze mne nemůžete dělat nic.“⁴⁸ Kdo ví, jak asi apoštolové při poslední večeři, toho večera plného chvění a hrůzy, vnímali tuto větu: „Beze mne nemůžete dělat nic.“ Jsme tedy žebráci a formou žebrání osvícenou Kristem jsou svátosti. Svátost jako vrcholná forma modlitby „má být prosbou, kterou člověk, byť pohřbený ve vlastní bídě, adresuje Bohu jakoby skrze malou skulinku touhy po osvobození.“⁴⁹

c) A konečně jako zdroj *pomoci*: „Jsem mezi vámi jako ten, kdo slouží.“⁵⁰ „Syn člověka nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život.“⁵¹ Stává se služebníkem všech právě proto, že dává člověku energii na cestu k jeho Určení, tedy k Sobě.

Všechny vztahy s druhými v Ježíši jsou tedy sdílením. Neexistuje žádný správný vztah, pokud neslouží Určení: k němu totiž směřuje každá potřeba bytosti, na níž má Bůh účast, člověka. Když toto člověk žije, když toto přijímá, hledá ve všech vztazích určení druhého, pak jsou všechny vztahy dobré a ve všech vztazích člověk přijímá *pomoc*, která mu přichází od Tajemství skrze druhého, ať už je malá nebo velká; protože skrze druhého pomáhá člověku Tajemství, když člověk žije vztahy s druhými lidmi s vědomím Určení.

V každém vztahu se tak vychází z pozitivního předpokladu. Tajemnou duší každého vztahu je přátelství: chtít určení druhého a přijmout, že druhý chce moje určení. Pokud uznávám a přijímám, že druhý jedná pro mé určení, pak je to přátelství.

Přátelství v křesťanském smyslu je bratrské přátelství, je to přátelství nejdůvěrnější. Svatý Bernard je krásně popisuje: „Láska plodí přátelství, je jako jeho matka [křesťanská láska je láska k

⁴⁵ Řm, 12,2.

⁴⁶ J. Zvěřina (1913-1990), český kněz, teolog a historik umění.

⁴⁷ J. Zvěřina, *Dopis západním křesťanům*, Teologické texty 1990/5, ss. 174-175.

⁴⁸ Jan, 15,5.

⁴⁹ „Svátost, která je zároveň modlitbou, má být prosbou, s níž se člověk, dokonce i takový, který je pohřben ve své bídě, obrací k Bohu jakoby úzkou škvírou touhy po osvobození“, L. Giussani, *Proč církve*, Paulinky, Praha 2013, s.314.

⁵⁰ Lk 22,27

⁵¹ Mt 20,28.

druhému člověku jako potvrzení jeho dobrého určení, jako touha po potvrzení, že se jeho spravedlivé určení uskuteční, protože Kristus je tajemství, jehož je součástí a na němž má podíl]. Je to Boží dar, Bůh nám jej dává, protože jsme tělesní. On způsobuje, že naše touha a naše láska začíná v těle. Do našeho srdce Bůh vepsal lásku k našim přátelům, kterou oni číst nemohou, ale my jim ji můžeme projevit. Výsledkem je náklonnost, nebo častěji ‚*affectus*‘, hluboké, nevýslovné přilnutí, které má povahu zkušenosti a které určuje práva a povinnosti přátelství.⁵²

Takové je přátelství svatého Petra, Šimona, syna Janova, s Ježíšem, když Petr ještě nevěděl, neregistroval, plně si neuvědomoval, co chce Ježíš o sobě říci.

„Láska plodí přátelství, je jako jeho matka.“ Láska je vztah, v němž jeden hledá určení druhého s vědomím toho, kdo byl povolán, s jistotou vědomí, že určením druhého je Ježíš, Bůh, který se stal člověkem, protože skrze tohoto člověka je to Bůh, kdo navazuje vztah s námi.

7. V dějinách světa: ekumenismus a mír

A konečně, Ježíšovo chování vůči společnosti jako instituci.

a) Především sledujme Ježíšovo chování vůči institucionálnímu místu zvanému stát, národ nebo ještě lépe vlast, původně lid, lidé v této vlasti. Z tohoto hlediska existují působivé citáty.

„Jsem poslán jen ke ztraceným ovčím z lidu izraelského.“⁵³ Je zde zdůrazněna hodnota vlasti, respektive společnosti, která vyjadřuje lidi, a to jak v jejích vlastnostech, tak i v jejích omezeních. Tato láska k vlasti je však určena k tomu, aby byla užitečná pro celý svět: „Odpuštění hříchů bude hlásáno všem národům, počínajíc Jeruzalémem.“⁵⁴

Jednoho večera Ježíš vidí své město z pahorku a pláče nad ním, myslí na jeho zkázu: "Jeruzaléme, Jeruzaléme, který zabíjíš proroky a kamenuješ ty, kdo byli k tobě posláni, kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, tak jako kvočna shromažďuje kuřátka pod svá křídla, a nechťeli jste. Hle, ve svém domě zůstanete sami. Pravím vám, dokud nepřijde chvíle, kdy řeknete: 'Požehnaný, který přichází ve jménu Páně!'"⁵⁵ A toto město ho o pár týdnů později zabilo. Jemu ale na tom nezáleží, to znamená, že pro něho není tímto definováno. Jiného večera, těsně předtím, než byl zajat, při pohledu na zlatou nádheru chrámu osvětleného zapadajícím sluncem, *edákruse*, říká řecký text, Ježíš vzlykal před osudem svého města. Jeho lítost je podobná lítosti matky, která se pevně drží svého dítěte, aby ho nepustila do smrtelného nebezpečí, do něhož se chystá.⁵⁶

Láska k vlasti je hlubokým důsledkem křesťanské *pietas*. Je tomu tak ale jen do té míry, do jaké vlast slouží pozemskému blahu a věčnému dobru celého lidstva.

b) Za druhé, Ježíšův postoj ke společnosti jako politické moci, k tehdejší římské a židovské politické moci.

„Pilát vešel opět do svého paláce, zavolal Ježíše a řekl mu: ‚Ty jsi král židovský?‘ Ježíš odpověděl: ‚Říkáš to ty sám od sebe, nebo ti to o mně řekli jiní?‘ Pilát odpověděl: ‚Jsem snad Žid? Tvůj národ a velekněží mi tě vydali. Čím se provinil?‘ Ježíš odpověděl: ‚Mé království není z tohoto světa. Kdyby mé království bylo z tohoto světa, moji služebníci by bojovali, abych nebyl vydán Židům, mé království však není odtud.‘ Pilát mu řekl: ‚Jsi tedy přece král?‘ Ježíš odpověděl: ‚Ty sám říkáš, že jsem král. Proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě. Kdo je z pravdy, slyší můj hlas.‘ [...] „Pilát vešel znovu do paláce a řekl Ježíšovi: ‚Odkud jsi?‘ Ale Ježíš mu nedal žádnou odpověď. Pilát mu řekl: ‚Nemluvíš se mnou? Nevíš, že mám moc tě propustit a mám moc tě

⁵² Srov. Bernardo di Chiaravalle, «Lettera 11,2.8. Ai monaci della Certosa e al priore Guigone», *Lettere. Parte prima 1-120*, in *Opere di san Bernardo VI71*, Scriptorium Claravallense. Fondazione di Studi Cistercensi, Milano 1986, ss. 103, 107, 111.

⁵³ Mt 15,24.

⁵⁴ Srov. Lk 24,47.

⁵⁵ Lk 13,34n

⁵⁶ Srov. L. Giussani, *Si può vivere così?*, Bur, Milano 2009, s. 276n

ukřížovat?' Ježíš odpověděl: ‚Neměl bys nade mnou žádnou moc, kdyby ti nebyla dána shůry. Proto ten, kdo mě tobě vydal, má větší vinu [než ty].‘⁵⁷ Dokonce i politická moc získává svou možnou pozemskou pozitivitu pouze ve službě vesmíru, ve službě všem lidem na světě. Pokud tomu tak není, pak ‚ten, kdo mě vydal tobě, má větší vinu‘.

Jiný úryvek z Janova evangelia hovoří o Ježíšově vztahu k židovské politické moci: ‚Jeden z nich, Kaifáš, velekněz toho roku, jim řekl: 'Vy ničemu nerozumíte, nechápete, že je lepší, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ. To však neřekl sám ze sebe, ale jako velekněz toho vyřkl proroctví, že Ježíš má zemřít za národ, a nejen za národ, ale také proto, aby rozptýlené děti Boží shromáždil v jedno.‘⁵⁸

c) A konečně Ježíšův postoj a chování k dějinám.

Musíme následovat Ježíše v jeho chování k dějinám, protože Kristovu lidskou slávu uznáváme jako smysl dějin, naší osobní existence a jejího celkového kontextu, který se nazývá dějiny: ‚Otče, přišla má hodina. Oslav svého Syna, aby Syn oslavil tebe, stejně jako jsi učinil, když jsi mu dal moc nad každým člověkem, aby vše, co jsi mu svěřil, dal jim: život věčný.‘⁵⁹ Stejně jako pro Ježíše bylo smyslem dějin naplnění Otcovy vůle (‚A život věčný je v tom, když poznají tebe, jediného pravého Boha, a toho, kterého jsi poslal, Ježíše Krista‘⁶⁰), je pro člověka smyslem dějin Kristus, Kristova lidská sláva; následovat Ježíše tedy znamená žít smysl každého jednání jako potvrzení smyslu dějin, kterým je sám Ježíš Kristus, Kristova lidská sláva.

Život pro lidskou slávu Krista se nazývá svědectví. Je to fenomén, díky němuž lidé poznávají (skrze mocnou milost, mocný dar), z čeho je utvářena realita, lidé a věci: jsou stvořeni z Krista, a křičí to na všechny, dokazují to svou vlastní existencí, proměněným způsobem své existence. Konec dějin nastane v den, kdy toto bude nucen uznat celý lidský vesmír.⁶¹

Každá doba v dějinách, každá míra času má takovou ‚zásluhu‘, natolik se připodobňuje věčnosti, nakolik žije památkou Krista. Křesťanská morálka tedy předpokládá, že společenská, kulturní a politická angažovanost bude vychovávána, a tedy bude dozrávat, v konkrétním ideálu pomoci a připomínání památky Kristovy, a tedy smyslu dějin jako smyslu času a vztahů.

Křesťanská morálka může být pouze taková, aby každé gesto – od mytí nádobí až po účast v parlamentu – žilo ve svém kosmickém rozměru nabídky Kristu. Nabídka spočívá v uznání, že substancí, konzistencí bytí, která žije a vyjadřuje se ve vztahu, je Kristus; toto uznání se však může opírat pouze o modlitbu za to, aby On byl viděn, ukázán, předveden.

Ideál lidského soužití je proto vyjádřen v Listu Židům: ‚Napomínejte se navzájem každý den, dokud trvá čas, který nazýváme dneškem, aby se nikdo nezatvrdil, oklamáný hříchem.‘ Každý den se navzájem povzbuzujte: každý den si připomínejte památku Krista, připomínejte si památku Krista. ‚Proto jsme se přece stali účastnými na Kristu: pod podmínkou, že si až do konce zachováme předsevzetí, které jsme měli od začátku.‘⁶²

Odtud pochází poslušnost, která zachraňuje řád ve společnosti.

Ale tím, kdo zachraňuje řád ve společnosti, je autorita: ‚Každý ať se podřizuje vládnoucí moci, neboť moci lež od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny Bohem. [...] Vládcové přece nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře‘⁶³; ‚Podřizujte se kvůli Pánu každému lidskému zřízení.‘⁶⁴ To, co člověk žije, nemůže být v rozporu.

Z toho vyplývá závazek sloužit lidskému společenství, včetně kultury, ekonomiky, dokonce i politiky, podle všech schopností naší nezištnosti, a to nejen ve volném čase, ale především v práci.

Ekumenismus a mír jsou preferovaným výsledkem toho všeho. Jako princip každého vztahu, jako nejvyšší přínos každého soužití, potvrzují uskutečnění univerzálního přátelství, v němž lidské

⁵⁷ Jan 18,33-37; 19,8-11.

⁵⁸ Jan 11,49-52.

⁵⁹ Jan 17,1-2.

⁶⁰ Jan 17,3.

⁶¹ Srov. L. Giussani, *Si può (veramente!?) vivere così?* Bur. Milano 2020, s. 275n

⁶² Srov. Žd 3,13-14.

⁶³ Řm 13,1-3.

⁶⁴ 1 Pt 2,13.

dějiny nacházejí nejlepší pomoc.

To znamená, že *křesťanské přátelství je součástí vytváření společenské reality národa*. To znamená, že z uskutečňování tohoto přátelství se rodí lid, protože pouze ve vzájemnosti se člověk stává otcem, získává otcovství, to znamená, že plodí. Otcovství je na té úrovni, kde si příroda uvědomuje sama sebe, na úrovni člověka. Zvíře se pouze reprodukuje, není v tomto smyslu otcem. Otec je nejvyšším pomocníkem při objasňování smyslu života a společníkem na cestě k němu.

Každý vztah, pokud se uskutečňuje ve vzájemné lásce, tedy pokud je přátelstvím, vytváří něco lidského. A to je náš příspěvek, příspěvek morálky církve k míru zde i všude jinde. Na druhé straně je světský obsah vztahu násilím, nabádá k násilí, vnucuje násilí, a to i v těch nejskrytějších podobách, mnohdy lstivě a nevědomě záludných, s výjimkou vztahů, přesahů, které se vyskytují v původním opěrném bodě, v původní přirozenosti: otec, matka a dítě. Tyto přesahy člověka se však redukuje na výpady bez větší síly, které nemohou nic udělat proti řece, proti drtivému světskému přílivu, a tedy proti násilí, proti zpupnosti (*hybris*), která nevyhnutelně nastupuje, když se Bůh stává cizím, cizím v pojetí a vytváření vztahu.

Naproti tomu z události křesťanského přátelství, prožívaného jako ekumenismus a mír, se rodí lid: je to událost pojetí života, pocitu skutečnosti, upřímnosti tváří v tvář okolnostem, intenzivní reakce tváří v tvář provokaci podle vize a podle vnímání vlastního určení pravdy a štěstí. Není to jen jedinec, který vyroste a vytvoří rodinu, do níž se narodí dvě nebo šest dětí. Představme si stovky řeholnic Hildegardy z Bingen a ve stejné době řeholníky Petra Ctihodného v Cluny. A všechny ty, kteří je následovali. Byl to způsob, jakým se křesťanská rodina pomalu vynořovala z barbarství, které ovládalo 5. a 6. století, s něhou citů, kapilaritou péče, jasností příkazů a pravidel, které ji charakterizují; „křesťanská rodina jako organismus – obydlí, jako pravý příbytek pro člověka: pomoc, přístřeší, pohostinnost, zpěv.“⁶⁵

Rozpor s tím vším spočívá ve ztotožnění ideálů obsažených ve slovech ekumenismus a mír s pozemskou mocí. Moc mění samy tyto ideály v násilí: ekumenismus se stává potvrzením vlastního uzavřeného, násilného postoje nebo nesmiřitelným popřením veškerého významu, důležitosti a účty; mír se stává formulí, která je heslem pro vítězství ve vlastní válce.

Veškerá výchova k moci směřuje k násilí v jednání člověka, v pojetí rodiny a společenského soužití, ve způsobu vztahu k druhým. Moc podporuje všechny formy konečného odcizení, které jsou počátkem násilí ve světě.

Naopak, člověku, který následuje Krista, není žádná přítomnost cizí. „Budete-li tím, čím máte být, zapálíte celou Itálii.“⁶⁶ „Nespokojte se s malými věcmi: On, Bůh, je chce mít velké.“⁶⁷ Tak psala ve svých dopisech Kateřina, nevzdělaná mladá žena ze Sieny.

Tajemství jako milosrdenství však zůstává posledním slovem i ve všech neblahých možnostech dějin. Tajemství jako milosrdenství. Tomuto objetí nemohu odolat, s touto milostí ke mně přichází Bytí, zdroj, účel, podstata všeho bytí; je to vztah Bytí k mé nicotě, ke mně, kterého stvořilo a kterému dalo účast na sobě. Toto je konečné objetí Tajemství, proti němuž člověk – i ten nejvzdálenější a nejzvrácenější nebo nejzakalenější, nejtendenčnější – nemůže nic namítat, nemůže vznést žádnou námitku: může je opustit, ale tím opustí sám sebe a své vlastní dobro. Tajemství jako milosrdenství zůstává posledním slovem i ve všech neblahých možnostech dějin.

⁶⁵ L.Giussani, *Si può (veramente) vivere così*, op. cit. s. 420.

⁶⁶ Santa Caterina da Siena, *Lettera a Stefano di Corrado Maconi*, s. 368

⁶⁷ Srov. Santa Caterina da Siena, *Lettera a fra Bartolomeo Dominici e fra Tommaso d'Antonio*, s. 127.

Shromáždění

Stefano Alberto (otec Pino): Pro tuto mladou ženu byl začátek každého dne, začátek každého gesta, každého činu poznamenán, protnut, naplněn vědomím této Přítomnosti, lidské přítomnosti tohoto nejprve dítěte a následně muže: společnosti Tajemství v určení Panny Marie, lidské společnosti Tajemství na naší cestě.

*Anděl Páně*⁶⁸

*Chvály*⁶⁹

Giancarlo Cesana: Jako již tradičně přišly stovky otázek. Z otázek vyplývá jedna věc, a to, že jsme se ocitli před novým, ve smyslu nečekaným, návrhem na kterém musíme pracovat, o kterém musíme přemýšlet, a to by nás nemělo překvapovat, protože Duchovní cvičení jsou výcvikem k dosažení cíle, kterým je život; nejsou cílem, jsou výcvikem, který nás uvádí do velkého běhu života.

Chtěl bych tedy postupovat následovně: položil bych otci Pinovi několik otázek týkajících se pasáží, které byly zvláště zdůrazněny na jednotlivých shromážděních, a pak dvě základní otázky na otce Giussaniho.

První otázka (otázky, které pokládám otci Pinovi, se týkají především problematiky svobody): „Můžeme se vrátit k otázce svobody a vysvětlit, co znamená, že svoboda je jediným bodem, který nelze postihnout rozumem?“

Otec Pino: Jediný bod, který nelze postihnout rozumem, znamená především to, že je to jediný bod, v němž Tajemství zůstává tajemstvím, naprostým tajemstvím. Protože – to je pasáž, kterou otec Giussani v přednášce zdůraznil – to, že se věci nedělají samy, je rozumu zřejmé, to, že se v tuto chvíli nedělám sám, je zřejmé rozumu. Rozum nechápe, jak se to děje, nemůže to pochopit, ale že věci v tomto okamžiku pocházejí od Jiného, je zřejmé.

Je tu však bod, který rozum nemůže postihnout: rozum nemůže pochopit samotnou skutečnost svobody jako možnosti poznat nebo nepoznat Tajemství. Právě v tomto bodě zůstává Tajemství nepostižitelné...

Luigi Giussani. K Bytí jako takovému nelze nic přidat ani od něho nic odebrat: ale svoboda jako by něco z Tajemství bytí, z Boha ubírala, protože svoboda je také možností, že se stvoření, bytí, na kterém má Bůh účast, stane d'áblem, lží, aspekt přijímání je popřen, staví se proti Bohu, toto bytí se stává protikladem, popíráním Boha jako zdroje, jako komunikativního zdroje bytí.

Cesana: Druhá otázka přišla z Madridu: „Co jste měl na mysli, když jste řekl, že musíme poslouchat úřady (myslím civilní úřady)? A v jakém smyslu to není v rozporu s tím, co jsi předtím řekl o státu jako o bohu-modle?“

Otec Pino: V obou uvedených pasážích není žádný rozpor, protože to, co jsme chtěli postihnout, je modlářský nárok každé autority, která chce svou autoritu založit na sobě, tj. být jediným výlučným zdrojem pro rozhodování o lidském já. To, co chceme zasáhnout, je nárok státu na to, aby byl

⁶⁸ Starodávná modlitba *Anděl Páně* je památkou Zvěstování, chvíle, kdy se „Slovo stalo tělem“. (Anděl Páně zvěstoval Panně Marii. / A ona počala z Ducha svatého. / Jsem služebnice Páně. / Ať se mi stane podle tvého slova. / A Slovo se stalo tělem. / A přebývalo mezi námi. / *Zdravas Maria...* / Oroduj za nás, svatá Boží Rodičko. / Aby nám Kristus dal účast na svých zaslíbeních. // Pane, poznali jsme andělské poselství o vtělení Krista, tvého Syna, vlej nám, prosíme, do duše svou milost, ať nás jeho umučení a kříž přivede k slávě vzkříšení / Skrze Krista, našeho Pána. / Amen / *Sláva Otcí...*).

⁶⁹ Ranní chvály jsou modlitbou (liturgií hodin katolické církve), která otevírá den recitací žalmů; chvály charakterizují komunitní osobnost: prvotní iniciativa jednotlivce i v chóru shromáždění a komunitní projev i v samotě vlastního domova. Každý den duchovních cvičení začíná společnou recitací chval z *Knihy hodin*, přičemž se dodržuje tzv. *recto tono*: lineární, jednotné provedení, při kterém všichni polohlasem udržují jednu notu.

výhradním zdrojem toho, co lidské já a co může dělat.

Každá autorita – nejen státní, ale i církevní, manželská, rodičovská vůči dětem, školní, dokonce i přátelská – každá autorita, každá moc, která tvrdí, že je založena výhradně na sobě samé, má v sobě – více či méně – lež, a nevyhnutelně právě proto má tendenci být absolutním nárokem, násilím.

Pravá autorita je naproti tomu taková, které leží na srdci určení druhého; autorita je dobrá, pokud – jak bylo řečeno včera v úryvku na konci lekce – se stará o společné dobro a možnost určení, tedy pokud přijímá, že určením lidského já je Jiný, že já se rodí z Jiného bodu, je utvářeno Jiným, je prvotně určováno vztahem k Tajemství.

Pouze uznání této skutečnosti může překonat nevyhnutelnou lež, která – ať už je malá nebo velká – je základem veškeré moci.

Cesana: Třetí otázka zní: „Co znamená, když se řekne, že hřích je následování cizího?“

Otec Pino: Hřích je následování cizího, to znamená následování přitažlivosti, která nevede k určení, reakce, která není na správné cestě. Hřích je následování odpovědi, která neodpovídá touze po štěstí, touze po naplnění, kterou má mé srdce. Vypadá jako něco normálního, jako něco, co mi může odpovídat, ale jakmile se za ním vydám, zjistím, že modla má ústa a nemluví, že nedodrжуje, co slíbí. Mimoběžnost se týká právě určení, cíle, štěstí: něco, co je mimo, mimo naše štěstí, co je nemůže naplnit.

Cesana: A nakonec, Pino, praktická otázka: „Je následování Krista totožné s následováním charismatu?“

Otec Pino: Následování Krista je následováním Krista, jeho osoby. To by ale pro mne nakonec zůstalo obsahem zbožnosti nebo pocitu, pokud by to neprošlo tady a teď skrze tvář, temperament, historii. Pro mě bylo setkání s Kristem setkáním s tváří, s člověkem. Kristus, člověk Ježíš, ve své současnosti, ve svém tady a teď, je pro nás charismatem, historickým bodem, skrze který Kristus říká: „Pojďte a uvidíte“

Cesana: Nyní tu máme dvě zásadní otázky na otce Giussaniho, které se týkají toho, co bylo velmi častým tématem ve faxech, které přišly, a sice vztahu mezi motem – „Ty aneb o přátelství“ – a přednáškami, které byly proneseny. Mnozí se ptali, aby více porozuměli, a my jsme vybrali dvě otázky, které se z tohoto hlediska zdají být obzvláště důležité.

První z nich zní: „Zvláště nás zaujal výrok, že smysl vykoupení lidského já je především ontologický, a nikoli etický, jak se nám snaží namluvit moc. Je možné to ještě rozvést?“

Giussani. První otázka: jaká je souvislost mezi ontologickým a etickým... Ontologický: ontologickým nazýváme to, pro co je věc skutečná, jaká je ve skutečnosti, jaká je její skutečná podoba.

Když mám použít lžici, promiňte mi to přirovnání, nemohu ji zvednout tak, že do ní kopnu nohou: musím ji zvednout rukou, dobře ji uchopit; nemohu ji – například – uchopit za nejtlustší, rozšířenou část a pak jíst rukojetí. Etika vlastně vychází z uvažování či uvědomování si skutečnosti, věci v její skutečné podobě, protože nás nutí chovat se tak, jak to daná věc vyžaduje, jinak s ní můžeme zacházet špatně, brát světlušky za lucerny, brát díru místo podstaty věci.

Jak zněla druhá otázka?

Cesana: Modlíme se za mnoho věcí, ale co znamená prosit, abychom byli, modlit se, abychom byli? „Modlím se za mnoho věcí, ale co to znamená, prosit, abych byl?“

Giussani: Na čem ti záleží, příteli, co ti leží na srdci, je odpověď, která se definitivně naplní až na konci. To, co je ti drahé, je způsob, jakým v částečné a pomíjivé realitě, přechodné, ne definitivní, ne úplné, rozpoznáš to, co je tvou jedinečnou touhou nebo souhrnem tvých tužeb, tedy štěstí.

Proto prosba o bytí zdůrazňuje skutečnost, že to, co chceš, po čem toužíš, o co prosíš, není nic jiného než požadavek na úplné uspokojení, které očekáváš od určitého aspektu své osoby, svého života. Pokud očekáváš celek (*toto*) od detailu, od toho, co máš konkrétního v ruce, mýlíš se.

KRISTUS, ŽIVOT ŽIVOTA

1. „Konal a učil“

Začali jsme těmito dvěma otázkami: čím je Bůh pro člověka a jak ho takto poznáváme, podle toho, co říkáme, že ho známe?

První odpověď je ontologická, to znamená, že vychází ze skutečnosti, jaká je, ze skutečnosti Boha, jaký je, z toho, jaký Bůh je, aby nám ukázala, jak se k Němu máme chovat. Jak ho tedy poznáme tak, aby pro nás skutečnost Boha získala význam etický, aby nám ukázala, jak se máme chovat obecně a jak vůči Němu?

Východisko je ontologické, vychází se ze skutečnosti, jaká je. Pro člověka je Bůh vším! A bytí, to, co je, je Bůh, protože „Bůh je všechno“, veškeré bytí. Mimo Boha je nicota, nic jiného.

Člověk tedy skutečně poznává, co je Bůh, jen tehdy, když prosí Boha, aby byl ve všem, co dělá, když každý jeho čin je prosbou k Bohu, aby byl, tedy aby člověk byl šťastný (každý má cíl, v němž bude konečně a zcela sám sebou). Každé jednání je prosbou k Bohu, aby byl, to znamená, že je modlitbou, protože každé jednání lidského já jako jev, jímž se uskutečňuje existence stvořené bytosti, usiluje o uskutečnění, je pokusem o potvrzení vlastního naplnění. „Vy [křesťané],“ řekl Péguy, „se všude dotýkáte Boha.“⁷⁰ Čehokoli se dotkneme, s čímkoli přijdeme do styku, hledáme své vlastní naplnění. Proto každé vědomí činnosti, když se činnost provádí, je prosbou k Bytí, aby bylo, je prosbou bytosti, na níž má Bůh účast, aby byla, aby stále existovala, kvůli všemu, co přijala, kvůli všemu, co je.

Druhá odpověď vychází z ontologického objevu – Bůh je všechno a člověk je bytost, na níž má Bůh účast, jde o sdělení, které bytí jako tajemství činí samo ze sebe – jde o etické vědomí, tedy o jednání. Je-li totiž Bůh vším (nemůžeme použít jiná slova), je-li Bůh pro člověka vším a jeví-li se rozumu jako zdroj bytí, ale člověk to nechce pochopit a nepřipomíná si to, je to, jako by Bůh neexistoval. Pro většinu z nás je každý uplynulý den naplněn tímto hříchem. Pojem „hřích“ je sám o sobě přesný a tvrzení: „Podívejte, ten člověk udělal to a to: to je hřích, ztratil zdravý rozum!“ nemá v sobě dobráctví, ale melancholii. Podobně je tomu u Boha: „Nebyl uznán: jaký to hřích!“

Jak tedy poznáváme Boha? Jak můžeme s jistotou a jasností vědět, že On je všechno, takže člověk nemůže jednat jinak, než že prosí o to, co od Něho již dostal: bytí, účast na bytí, stvořené bytí, tedy o bytí, na němž má Bůh účast?

Jak ho poznáme? Je třeba vzít ho na vědomí. To souvisí s poznávací schopností rozumného člověka. Rozum je vědomí skutečnosti v souhrnu jejích faktorů. Vzít něco na vědomí tedy znamená objevit to jako celek. V našem případě je objektem, o němž hovoříme, objektem, který nás zajímá, Bůh: jak si člověk Boha představuje a jak se Bůh člověku jeví, jak se mu musí jevit.

A tak rozum, který si uvědomuje, že Bůh je zdrojem všeho, že Tajemství je u počátku všeho, směřuje také k tomu, aby objevil, jak se k Bohu chovat, jak s ním jednat, a tedy aby objevil cesty, z nichž vyplývají mravní zákony.

Zde však musíme poukázat na skutečně tajemný kvalitativní skok.

Tajemství, zdroj a určení veškeré stvořené skutečnosti, chtělo, aby se z ženy narodil člověk, který bude konat kariéru jako každý jiný člověk, člověk Ježíš Nazaretský, a skrze tohoto člověka se chtělo sdělit lidem, učinilo ho svým vlastním od prvního okamžiku početí, tajemně přijalo jeho já ve Slově, ve druhé osobě Nejsvětější Trojice, a tak ho učinilo přímým účastníkem Boží přirozenosti: největší tajemství v dějinách člověka a kosmu. Proto Ježíš Nazaretský je „Ježíš zvaný Kristus“.

Vidět, slyšet a následovat tohoto muže je veškerým zdrojem křesťanské morálky. Tajemství chtělo, aby člověk Ježíš byl především nástrojem vyučování všech lidí – vrcholného životního učení, které pojednává o Bohu, jediném Učiteli („Neříkejte si učitelé: jeden je váš Učitel. Vy všichni jste učedníci, bratři.“⁷¹), a tedy příkladem toho, co konal, co jako učitel říkal a co předával

⁷⁰ Srov. Ch. Péguy, *Véronique. Dialogo della storia e dell'anima carnale*, Piemme, Casale Monferrato-Al 2002, s. 256.

⁷¹ Srov. Mt 23,8.10.

jako učení: konal a učil. Pán Ježíš konal a učil.

Když mluvíme o Bohu, nemůžeme učit jinak než o něčem, co už předtím zaujalo naši vlastní duši, celou duši.

Nejvznešenější na mravním postoji, jakému nás učí Kristus, je to, že každé jednání jako vztah k Bohu, k Ježíši, k lidství jednotlivce i společnosti je přátelstvím. Každý lidský vztah je totiž buď přátelský, nebo chybí, je nedostatečný, lživý.

Proto člověk Ježíš řekl: „Otče, je-li to možné, ať takto nezemřu, ale ať se stane ne má, ale tvá vůle.“⁷² A tak byl učitelem a vychovatelem, učitelem všech lidí, prošel smrtí, přijal svou smrt za lidi. „Miloval mě a dal sám sebe za mě,“⁷³ říká svatý Pavel.

Každý vztah je přátelstvím, neboť je darem, představuje dar nebo má možnost být darem, který k nám přichází od Boha, od Krista, od církve nebo z lidských dějin: přátelství je dar, který přijímáme. Vše, co nám Bůh, Kristus, církev nebo lidské dějiny dávají jako komunikativnost ke všem lidem, pro všechny lidi, je dar, který přijímáme. Přijetí tohoto daru činí lásku, kterou chová a prokazuje dárce, vzájemnou: přijetí daru je láska, kterou prokazujeme dárci.

V tomto smyslu je přátelství vzájemností daru, lásky, protože pro stvořenou bytost, jakou je člověk, je nejvyšší formou lásky k Bohu přijmout to, že je jím stvořena, přijmout bytí, bytí, které není vlastní: je darováno.

2. „Přítomná událost“

Přítomnost Ježíše Krista každý den a každou hodinu v životě pokřtěného člověka, tedy člověka, kterého si sám vyvolil a kterému Otec svěřil do rukou všechny lidi, je událostí.

Tato přítomnost je tedy určena celému lidstvu, protože pokřtěný člověk je tím, kdo je vybrán jako místo předávání a sdělování toho, co Bůh nabízí člověku, daru, který dává ze sebe člověku, celému lidstvu. Zamysleme se například nad tímto detailem: Jestliže jsem byl pokřtěn, pak proto, že síla tajemství, která mě ve křtu proměnila, chtěla skrze mne, skrze mnohé cesty a příležitosti projít k druhým. To je ontologie nového vztahu ke všemu: vztah mezi pokřtěným člověkem a všemi lidmi pramení z tohoto záměru, který nám Tajemství ve křtu sdělilo. A Tajemství nám začalo dávat poznat, s energií danou nám ve křtu, k jakému účelu si nás vyvolilo. Odtud plyne etika, chování, které musím dodržovat, když si uvědomím svůj křest, na nějž nelze zapomenout při žádném jednání; žádný den a žádná hodina nedává člověku právo zapomenout na tuto volbu. Jeho účel prochází skrze celý lidský fenomén, gesta a závazky člověka a po všech stránkách je překračuje. V tomto smyslu jsme vždy říkali, že okamžik má hodnotu věčnou, je to uskutečnění vztahu k Nekonečnu, stejně jako největší čin, největší epos, největší příběh dějin.

Takže *přítomnost Ježíše Krista je událost*, podle toho, co nám dané charisma umožňuje vnímat (a o čem jsme přesvědčeni!), je to Událost, se kterou se setkáváme v přítomnosti, v daném okamžiku, v okolnostech, které rozšiřují svědectví o společenství povolání jako o zjevování tajemství církve, tajemného těla Kristova.

Nadpřirozeno, jak jsme již mnohokrát řekli, je lidská skutečnost, v níž je přítomno Kristovo tajemství, je to přirozená skutečnost (v tom smyslu, že se ukazuje a specifikuje s lidskou tváří), v níž je přítomno Kristovo tajemství. Je to církev, která vzniká po mém boku. Vynořila se vedle mě za určitých okolností, u otce a matky, pak v semináři, pak znovu, když jsem začal nacházet lidi, kteří se stali pozornými a přáteli, protože jsem říkal určité věci, a nakonec jsem byl jakoby nasměrován do společenství, které mi zpřítomnilo a zpřítomňuje tajemství církve; je to tedy vynoření Kristova těla. Je to „povolání“, tedy společenství, které nás oslovuje, protože generuje zkušenost a je generováno zkušeností, v níž se nás charisma dotklo.

Svatý Augustin řekl: *In manibus nostris sunt codices, in oculis nostris facta.*⁷⁴ *In manibus nostris sunt codices*, evangelia ke čtení, bible ke čtení; ale bez druhé věty bychom nevěděli, jak je číst: *in*

⁷² Srov. Lk 22,42.

⁷³ Srov. Ef 5,2.

⁷⁴ Sant'Agostino, *Sermo 360/B,20*

oculis nostris facta. Ježíšova přítomnost je živena, utěšována, prokazována četbou evangelií a bible, ale je zajišťována a zjevována mezi námi skrze skutečnost, skrze fakta jako přítomnosti. Pro každého z nás existuje skutečnost, která měla význam, přítomnost, která ovlivnila celý náš život: osvětlila náš způsob chápání, vnímání a jednání. Tomu se říká událost. To, s čím jsme seznamováni, zůstává skutečně živé, každý den se to naplňuje; proto si každý den uvědomujeme, musíme si uvědomovat událost, jak se nám stala, setkání, které se odehrálo.

Toto zdůraznění svých obav zakončím slovy: Kristus, to je jméno, které označuje a definuje skutečnost, s níž jsem se ve svém životě setkal. Setkal jsem se s ním: poprvé jsem o něm slyšel, když jsem byl dítě, když jsem byl chlapec, a tak dále. Člověk může vyrůstat a toto slovo je dobře známé, ale pro mnoho lidí se s ním neseťkává, neprožívá ho jako skutečnou přítomnost; zatímco Kristus se střetl s mým životem, můj život se střetl s Kristem právě proto, abych se naučil chápat, jak je On ústředním bodem všeho, celého mého života. *On je život mého života, Kristus*. V něm je shrnuto všechno, co bych chtěl, co hledám, co obětuji, všechno, co se ve mně vyvíjí z lásky k lidem, ke kterým mě postavil.

Jak řekl Möhler, kterého jsem mnohokrát citoval: „Myslím, že bych už nemohl žít, kdybych ho už neslyšel mluvit.“⁷⁵ Je to věta, kterou jsem si dal pod Carracciho obraz Krista, když jsem byl na střední škole. Je to snad jedna z vět, které jsem si v životě nejvíce zapamatoval.

Kristus, život života, jistota dobrého určení a společník pro každodenní život, společník důvěrně blízký a proměňující vše v dobro: to představuje jeho účinek v mém životě.

Nejenže se odtud odvíjí morálka, ale pouze zde se nit morálky utvrzuje a zachraňuje.

Svatý Petr neuváděl jako důvod své lásky ke Kristu skutečnost, že mu bylo odpuštěno tolik jeho chyb, tolik jeho omylů, tolik jeho zrad; nevyjmenovával své chyby. Když se po svém zmrtvýchvstání ocitl tváří v tvář Kristu a ten se ho zeptal: „Šimone, miluješ mě?“, odpověděl: „Ano“. Právě vztah k tomuto Jeho slovu, které je nejlidštější a nejbožštější, nás nutí přijímat vše z naší každodenní existence. Jeho připomínání musí být každodenní, každodenní musí být podněty, jimiž se nám stává důvěrně blízkým, radostné musí být společenství s Ním, připomínání Jeho nás musí nechávat radostnými za všech okolností, v každé situaci, protože v tobě, Pane, je obsažené dobro, které pro mne chce Tajemství. Člověk tak má jistotu, že dosáhne svého šťastného určení, a má naději na celý život.

„Ano, Pane, ty víš, že tě miluji.“ Kdybych udělal chybu a zradil tě tisíckrát za třicet dní, toto zůstává, musí zůstat! Zdá se mi, že to není opovržlivost, ale překvapivá, nepochopitelná a nevýslovná milost, jak říká Michelangelo Buonarroti: „Však co mohu já, Pane, nepříjdeš-li ke mně / s nevýslovnou laskavostí?“⁷⁶

Kristus a ano vyřčené jemu: to je paradoxně lidsky nejjednodušší aspekt (říkám to trochu troufale, trochu nadšeně) nebo v každém případě nejpříjemnější ze všech morálních povinností, které na světě máme. Protože Kristus je slovo, které všechno rozvíjí: Kristus je člověk, který žil před dvěma tisíci lety jako všichni ostatní, ale který, vzkříšený z mrtvých, s pronikavostí síly Tajemství, na níž se podílela přirozenost, nás zaplavuje den za dnem, hodinu za hodinou, čin za činem.

Totalita přítomnosti a nároku Tajemství na náš život („Bůh všechno ve všem“) a Krista, Ježíše Nazaretského, mladíka z Nazareta, Ježíše, který je Tajemstvím učiněným Kristem, jeho Kristem, totalita velké postavy, nesmírné postavy, nesmírného náznaku, že Bůh, slovo Bůh je v našich srdcích a na našich rtech, totalita této důvěrné, každodenní a účinné přítomnosti, této společnosti stejně zvláštní jako očividně nepřekonatelné, tato totalita vysvětluje naše oslovení „Ty“: „Ty“ máme říkat Bohu a „Ty, Kriste“ máme říkat člověku Ježíši Nazaretskému.

Tajemství a jeho fyzická přítomnost v našem životě jsou zdrojem vztahu, který máme k pravdě a ke skutečnosti jako celku, a to vše se stává také zdrojem toho, co jsme nazvali přátelstvím. Neexistuje žádný vztah před Tebou, Kriste, když se s Tebou setkávám tím, že žiji památku na Tebe, nemohu mít žádný lidský vztah, jakýkoli, s nikým, aniž bych sledoval téma, ideál přátelství. Kdybys, jak jsi pohlížel na všechny lidi, s nimiž jsi mluvil nebo s nimiž jsi nemluvil (i na Piláta, i

⁷⁵ Srov. A.J. Möhler, *Dell'unità della Chiesa*, Tipografia e libreria Pirotta e C., Milano 1850, s. 52.

⁷⁶ M. Buonarroti, *Rime*, Laterza, Bari 1967, č. 286, vv. 5-6, s. 136.

na velebněze), kdyby vztah, který jsi s nimi měl, který, jak jsi ukázal v celé své vášni, byl plný vášně pro jejich určení, pro určení jejich osob, plný lásky k nim, kdyby byl jimi přijat, kdyby se s tebou shodli a souhlasili s tebou, slovo přátelství by bylo jediné, které by mohli použít pro svůj vztah k tobě. Slovo přátelství je jediné, které můžeme použít pro vztah mezi námi a Jím.

Svatý Maxim Vyznavač, velký církevní Otec, předkládá obdivuhodné shrnutí, o němž jsme se již zmínili: „Kristus je [...] všechno ve všem [ať jsme dobří, ať jsme špatní, ať jsme roztržití, ať jsme mimo nebo uvnitř]. Ten, který všechno zahrnuje do sebe podle jedinečné, nekonečné a nejmoudřejší moci své dobroty (jako střed, v němž se sbíhají linie [všechny linie stvoření: to je ontologické zrození, ontologický pohled, z něhož se musí rodit všechny naše životní postoje]), aby stvoření jediného Boha nezůstávala mezi sebou cizí a nepřátelská, ale aby měla společné místo, kde mohou projevovat své přátelství a svůj pokoj".⁷⁷ To je shrnutí ducha, ve kterém jsme v těchto dnech mluvili a přemýšleli.

⁷⁷ San Massimo il Confessore, *Mistagogia*, I.